

ГАЗРЫН ТОСНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ТАЙЛАН

1.1. Үнэлгээ хийх шалтгаан

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургаадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт: "...Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн..." гэж заасан.

Иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийнхээ хүрээнд газрын хэвлийн баялгийг ашигласнаар байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаар мэдэх эрхтэй. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно" гэж заасан.

Үүний дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурал хэлэлцэн 2024 оны 04 дүгээр сарын 19-ний өдөр баталсан. Тус хуульд заасан баялгийн төрөлжсөн сангуудад хатуу ашигт малтмал, цацраг идэвхит ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, уул уурхайн олборлолт, ашигт малтмалын боловсруулах салбарын хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшилд ногдох ногдол ашгийг хуваарилах харилцааг зохицуулж өгсөн.

Цаашид Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулан газрын тос, байгалийн хий, уламжлалт бус газрын тосны нөөц ашигласны төлбөр, рояалти зэргийг төсөвт төвлөрүүлж дахин хуваарилахтай холбоотой харилцааг илүү нарийвчлан зохицуулах шаардлага үүсээд байна.

1.2. Үнэлгээ хийх хүрээ

Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай болон дагалдах бусад хуулийн төслийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний хүрээг дараах байдлаар тодорхойллоо. Үүнд:

Хуулийн төсөлд одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Газрын тосны тухай хуулийн 31.3.Нөөц ашигласны төлбөрийн 30 хувийг орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд, 70 хувийг улсын төсөвт тус тус төвлөрүүлнэ гэж заасныг "31.3.Нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг дараахь байдлаар хуваарилна. Үүнд:

- 31.3.1. Үндэсний баялгийн сангийн Ирээдүйн өв санд 25 хувийг
- 31.3.2. Үндэсний баялгийн сангийн Хуримтлалын санд 5 хувийг
- 31.3.3. Үндэсний баялгийн сангийн Хөгжлийн санд 5 хувийг
- 31.3.4. Улсын төсөвт 25 хувийг,
- 31.3.5. Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд 10 хувийг
- 31.3.6. Тухайн бүсийн хөгжлийн санд 10 хувийг
- 31.3.7. Тухайн аймгийн Орон нутгийн хөгжлийн санд 10 хувийг
- 31.3.8. Тухайн сумын Орон нутгийн хөгжлийн санд 10 хувь байхаар тус тус нэмж тус тус нэмж тусгалаа.

Мөн тус хуулийн төслийг дагалдуулан Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт,

Бүсчилсэн хөгжлийн удирдлага зохицуулалтын тухай хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

Ийнхүү хуульд тусгайлан зохицуулаагүй орхигдуулсан хийдэл, хууль хоорондын зөрчлийг арилгаснаар байгалийн баялгаас олсон орлогыг Хуримтлалын сангаар дамжуулан иргэдэд тэгш, шударга хүртээх Монгол Улсын Үндсэн хуулийн суурь зарчим хангагдах боломж бүрдэнэ гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

1.3. Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт

Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ.

Үүний дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурал хэлэлцэн 2024 оны 04 дүгээр сарын 19-ний өдөр баталсан. Тус хуульд заасан баялгийн төрөлжсөн сангуудад хатуу ашигт малтмал, цацраг идэвхит ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, уул уурхайн олборлолт, ашигт малтмалын боловсруулах салбарын хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшилд ногдох ногдол ашгийг хуваарилах харилцааг зохицуулна.

Газрын хэвлийн баялаг газрын тосыг ашиглах явцад тухайн орон нутгийн хүн амын эрүүл, аюулгүйн орчинд амьдрах эрхийг хамгаалах, амьжиргааг нь дэмжих, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг хамгийн бага байлгах, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээхэд шаардагдах төсөв, хөрөнгийг тухайн орон нутгийн хөгжлийн сан, орон нутгийн төсөвт хуваарилах зарчим олон улс оронд мөрдөгддөг.

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын үед буюу 1991 онд батлагдсан Газрын тосны тухай хуулийг Монгол Улсын Их Хурал 2014 онд шинэчлэн баталсан. Тус хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсэгт “Гэрээлэгч газрын тосны хайгуулын болон ашиглалтын үед тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг жил бүр төлнө.” 30.6 дахь хэсэгт “Тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн 10 хувийг тухайн тусгай зөвшөөрлийн талбайг харьяалах сум, дүүргийн төсөвт, 20 хувийг аймаг, нийслэлийн төсөвт, 70 хувийг улсын төсөвт тус тус хуваарилна” гэж заасан. Түүнчлэн энэ зүйлийн дараагийн заалт болох Нөөц ашигласны төлбөр, түүний хуваарилалт гэсэн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дэх хэсэгт “Нөөц ашигласны төлбөрийн 30 хувийг тухайн орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн санд, 70 хувийг улсын төсөвт тус тус төвлөрүүлнэ” гэж заасан байсныг 2021 оны 11 дүгээр сарын 12-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулж “...тухайн” гэсэн үгийг хассан байна.

Энэ нь хууль тогтоогчийн 2014 онд баталсан хуулийн үзэл баримтлалыг өөрчилж, нөлөөлөлд өртөж буй байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх болон тухайн орон нутгийн иргэдэд байгалийн баялгийн өгөөжөөс тэгш хуваарилах эрх зүйн байдлыг дордуулсан өөрчлөлт болсон гэж үзэхээр байгаа юм.

1.1. Статистик, тоон мэдээ цуглуулах

Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр ашиглалтад орох үед дотоодын түүхий тосоор хангах стратегийг баримтлах нь нэн чухал бөгөөд эрэл, хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагааг байгаль орчинд хамгийн бага сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх

дэвшилтэт технологиор гүйцэтгэх, баялгийн өгөөжийг ард түмэнд шударгаар хуваарилах, олборлолтын нөлөөлөлд өртөж буй тухайн орон нутаг, иргэдэд өгөөжтэй байх учиртай.

Газрын тосны бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулан Дорнод аймгийн Халхгол, Матад сумын нутаг дахь Тосон-Уул XIX, Тамсаг XXI талбайд үйл ажиллагаа явуулж буй БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалттай Петрочайна Дачин Тамсаг ХХК, Дорноговь аймгийн Сайшанд сумын нутаг дахь 1997 оны БХГ-т талбайд үйл ажиллагаа явуулж буй БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалттай Доншен Газрын тос (Монгол) ХХК-иуд нь 2024 онд нийт 568.7 мянган тонн газрын тос олборлож, 556.3 мянган тонн газрын тос экспортод гаргасан байна.

Газрын тосны борлуулалтын орлогоос 2020 оноос хойш газрын тосны нөөц ашигласны төлбөрт 51.1 сая ам.доллар, Монгол Улсын Засгийн газарт ногдох ашигт тос 269.9 сая ам.доллар буюу, нийт 321.0 сая ам.долларыг Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн.

Газрын тосны олборлолт, ашиглалтын төлөв байдал цаашид 2040 он хүртэл жилийн олборлолт 1.5 сая тонн хүртэл өсөх төлөвтэй байна.

Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн практик үр нөлөө:

Газрын тосны тухай хуульд энэхүү өөрчлөлтийг оруулснаар газрын тос, байгалийн хий, уламжлалт бус газрын тосны нөөц ашигласны төлбөр, роялти зэргийг төсөвт төвлөрүүлж дахин хуваарилахтай холбоотой харилцааг илүү нарийн зохицуулах замаар газрын хэвлийн баялаг газрын тосыг ашиглах явцад тухайн орон нутгийн хүн амын эрүүл, аюулгүйн орчинд амьдрах эрхийг хамгаалах, амьжиргааг нь дэмжих, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг хамгийн бага байлгах, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээхэд шаардагдах төсөв, хөрөнгийг тухайн орон нутгийн хөгжлийн сан, орон нутгийн төсөвт хуваарилах олон улсын зарчим хэрэгжинэ.

Монгол Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн баталсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгайлан заасан бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын дагуу газрын хэвлийн баялгийг ашиглах, боловсруулах, тээвэрлэх, худалдаалах нь бүс доторх аймаг, сумдыг дамнан, цаашлаад бүсүүд дамнан хилийн боомт хүртэл үргэлжлэх хүн амын эрүүл, аюулгүй амьдрах орчин, байгаль орчинд нөлөөлөх усан хангамж, мөн эрчим хүч, төмөр зам, авто зам зэрэг дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын харилцан уялдаатай үйл ажиллагаа юм.

Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулан газрын тос, байгалийн хий, уламжлалт бус газрын тосны нөөц ашигласны төлбөр, роялти зэргийг төсөвт төвлөрүүлж дахин хуваарилахтай холбоотой харилцааг илүү нарийвчлан зохицуулах шаардлага үүсээд байна.

Түүнчлэн газрын тосны нөөц ашигласны төлбөр, мөн гэрээлэгчтэй байгуулсан бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд заасны дагуу газрын тосны борлуулалтын орлогоос Засгийн газарт ногдох орлогыг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлэх харилцааны хууль зүйн үндэслэл бий болно.

Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон түүнийг дагалдан боловсруулсан хуулийн төсөл нь газрын тосны борлуулалтын орлогоос Засгийн газарт ногдох орлогыг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлэхтэй холбоотой зохицуулаагүй дээрх асуудлыг шийдвэрлэх, хууль хоорондын нийцлийг хангах зорилгодоо хүрэх боломжтой болно.